

Myös tutkimuksen keskeisten henkilöiden elämää olisi voinut valaista hiukan tarkemmin, semminkin kun esimerkiksi Edvard Gyllingin lopullisesta kohtalosta on Suomessakin kierrellyt monia ristiriitaisia käsityksiä. Lukija olisi kaivannut kautta linjan hieman enemmän tietoa myös Suomen poliittisesta kehityksestä. Tätä lukija voi vaatia sen vuoksi, että Kangaspuron yksi pääteesejä on se, että Neuvostoliiton Karjalan -politiikka oli nimenomaan reagointia siihen, mitä Suomi teki ja miten Kreml kulloinkin näki Suomen mahdollisena uhkatekijänä.

Kangaspuron tutkimuksen rakenne on onnistunut ja suorastaan arkkitehtonisen sopu-suhtainen. Hän kykenee sijoittamaan monipolvisen ja nopeita käänteitä sisältäneen problematiikkansa rakennekokonaaisuuteen, jonka hallitseva tekijä oli Neuvosto-Venäjän/Neuvostoliiton reagointi Luoteis-Venäjän geostrategiseen tilanteeseen. Siitä juontui myös Neuvostoliiton kulloinenkin Karjalan-politiikka. Suomalaisista punaisista tuli sekä tuon politiikan toteuttajia että uhreja. Ensin heidät johdatettiin 'luvattuun maahan', jossa he saivat tehdä miltei mitä hyvänsä, haaveilla jopa punaisesta Suur-Suomesta tai Karjalan alkukodista nousevasta Pohjolan Neuvostotasavallasta, joka eroaisi Neuvostoliitosta irrottaakseen karjalaiset epähistoriallisesta yhteydestään Venäjään ja johdattaakseen heidät alkupe räiseen suomalais-ugrilaiseen yhteyteensä. Kun maailmantilanne muuttui ja suomalaiset alettiin kokea Kremlissä uhaksi, heidät poljettiin säälimättä

ja lähes sananmukaisesti Karjalan pohjattomiin soihin.

Seppo Hentilä

Kypärästä päivähoitoon

Jyrki Smolander: Suomalainen oikeisto ja 'kansankoti'. Kansallisen Kokoomuksen suhtautuminen pohjoismaiseen hyvinvointivaltiomalliin jälleenrakennuskaudelta konsensusajan alkuun. Bibliotheca Historica 63. SKS. Helsinki 2000. 342 s.

■ Kokoomus on tutkimuksen kohteena selvästi murtautunut näkyviin siitä paitsiosta, jossa se vielä 10–15 vuotta sitten oli. Tuolloin "suomalainen oikeisto" käsitettiin varsin usein sen mukaan, mitä tiedettiin tai otaksuttiin suomalaisesta ääri-oikeistosta – useinkaan problematisoimatta, missä määrin tällä ääri-oikeistolla oli edes oikeiston piirissä todellista valtaa muutoin kuin sinällään merkittävänä, mutta lyhytkestoisina murrosaikoina. Ilmiö on ollut toki siinä mielessä yleismaailmallinen, että oikeistoradikaalit/"fasistit" ovat yleensäkin keränneet enemmän huomiota kuin epädraamaattiset ja arkiset konservatiivit.

Jyrki Smolanderin tutkimus on puoluetutkimusta, mutta hänen valitsemansa teema on tähänastisen puoluetutkimuskulttuurin kannalta jopa epätavallinen. Kun hänen väitöskirjansa vie lukijan toisen maailmansodan jälkeisen kokoomushistorian vielä lähes tutkimmattomalle maaperälle, kohteeksi ei olekaan valittu perinteisiä valtakysymyksiä tai yleisiä aatehistoriaa. Tekijä mainitsee – tosin ehkä hiukan turhaankin kuin syntiä tunnustaan – suunnitelleensa aluksi tutkivansa Kokoomuksen siirtymisestä Paasikiven–Kekkosen linjalle, mutta päätyneensä sitten puolueen hyvinvointivaltio politiikkaan. Tätä voidaan pitää avartavana, haastavana ja samalla poikkeuksellista työpanosta vaativana ratkaisuna – sukeltamisena erikoisteemaan, kun tekijä joutuu samalla kartoittamaan yleislinjojakin miltei neutraaliselta maaperältä. Keskittyminen puolueen toimintaan sen yhdellä alueella on väitöskirjan sekä vahvuus että joskus heikkous, joskin vaaka asettuu selkeästi vahvuuden puolelle.

Smolanderin tutkimusaihe on merkittävä monelta eri kannalta katsottuna. Keskustelu hyvinvointivaltiosta, sen malleista ja muodoista on ollut etenkin lamavuosista alkaen sekä Suomessa että laajalti muuallakin yhteiskunnallisen keskustelun hallitsevia piirteitä. Siihen on kytkeytynyt tekijöitä, jotka koskevat konkreettisesti ihmisten arvoja ja perusturvallisuutta. Hyvinvointimallia on sekä puolustettu että vastustettu, on pohdittu sosiaalisen koneiston vaikutusta kansainväliseen kilpailuky-

kyyn, operoitu turvallisuuden, passivoitumisen, ”kovien arvojen” ja holhouksen argumenteilla sekä kytketty asia neoliberalismiin (tai markkinoiden vaikutusvallan korostamiseen). Suomalaisessa diskursussissa hyvinvointivaltioon on vedottu 1990-luvun kaikissa vaaleissa, aina hyvällä menestyksellä mallin puolustajien kannalta. Diskursussissa hyvinvointivaltion ja markkinoiden vastakkaisuudesta onkin usein viitattu siihen, että päinvastoin kuin muualla, Skandinaviassa hyvinvointivaltio on ankuroitunut ihmisten yleiseen mentaliteettiin ja poliittiseen kulttuuriin – milteipä poliittisista suuntauksista riippumatta.

Kokoomus hyvinvointivaltiopoliittikan peilinä voi kuulostaa yllättävältä rajaukselta, kun puoluetta on perinteisesti pidetty mallin suurimpana jarruttajana. Puolue ei tosin ole läheskään aina tunnustautunut konservatiiviseksi tai oikeistolaiseksi, mutta suomalaisessa poliittisessa kulttuurissa se on sijoittunut perinteisistä punamultapuolueista oikealle sekä ollut se puolue, joka on edustanut työnantajien ja elinkeinoelämän intressejä. Juuri tämä asetelma tarjoaa kuitenkin tuoretta ja vaihtoehtoista näkökulmaa aiheeseen, jota on yleensä tarkasteltu nimenomaan luojien ideologian ja toiminnan tai valtion kautta.

Kokoomuksen itsensä kokeman dilemman ja samalla tekijän tärkeimmän tutkimusteeman voi katsoa tiivistyvän oikeastaan alaluvun otsikkoon: ”Miten yhdistää kansankokonaisuus ja taloudellinen vapaus?” Alakysymyksissään Smolander on osannut kysyä jok-

seenkin kaiken oleellisen, joskin hieman jäädään kaipaamaan kysymystä ”mikä asema hyvinvointivaltiopoliittikalla oli Kokoomuksen politiikan kentässä”. Hiukan oudoksuttaa myös, että tekijä on pannut hyvin neutraalin termin sosiaalivaltio lainausmerkkeihin – olisihan hyvinvointivaltio potentiaalisesti ongelmallisempi sana (hieman kuin vapaussoita – puolestapuhujien lanseeraama ja sisältää ”hyvän asian” termin). Etenkin Kokoomukselle puhe hyvinvointivaltiossa merkitsi sitä paitsi pitkään holhousvaltiota, ja vielä puolueen sopeutuessa järjestelmään 1970-luvulla holhousaspekti aiheutti sosiaalidemokraattisen mallin ja Kokoomuksen 1970-luvulla omaksunnan, popperilaisuudelle rakentuneen sosiaalisen suunnan välille merkittävimmät erot.

Smolanderin tärkeimmät tutkimustulokset liittyvät Kokoomuksen rooliin kansankodin kriittikkona ja sopeutujana. 1940-luvulla jo yleispoliittinen pakko vei asennetta sosiaalisemmaksi asevelisukupolven voimin. 1950-luvulla tapahtui eräänlainen roll-back klassisempaan liberalismiin ja holhousvaltiovaroitteeseen, kunnes vuoden 1957 ohjelman dynaaminen konservatismi ja sosiaalinen markkinatalous reivasivat puolueen linjaa taas sosiaalisemmaksi. Itse asiassa 1950–60-lukujen vaihteessa Kokoomusta ja SDP:tä yhdisti Kekkos-vastaisuuden lisäksi kaupunkilainen suhtautumistapa uusiin sosiaalilakeihin Maalaisliiton ja SKDL:n joutuessa maaseudun asianajajiksi.

Kokoomuksen sisällä säilyi

koko ajan sisäinen jako sosiaalidemokratian ja vanhaliberalismin välillä. Smolander puhuu oivaltavasti työnantaja- ja pankkiirisiivistä, joista ensin mainittua symboloi erityisesti Päiviö Hetemäki, jälkimmäistä Tuure Junnila ja Raimo Ilaskivi. Laajemmin puolueen mentaliteetissa vasta 1970-luku toi ajatuksen sosiaalipoliittikasta talouspolitiikan normaalina osana eikä kulueränä sekä sai puolueen hyväksymään sosiaalipoliittikan universaalisuuden periaatteen. Smolanderin johtopäätökset ovat erinomaista oleellisen puristamista esiin joskus aika pulmallisestakin materiaalista ja hänen havaintoihinsa voidaan epäilemättä yhtyä.

Kiinnostava on myös tekijän havainto Suomen ja Ruotsin oikeiston eroavuuksista ja yhteneväisyyksistä. Hänen mukaansa Kokoomuksen ja Ruotsin oikeiston linjat muistuttivat 1950–60-luvuilla yllättävän paljon toisiaan, kun otetaan huomioon, että yhteiskunnat olivat vielä kovin erilaisissa kehitysvaiheissa. Sen sijaan 1970-luvulla, jolloin yhteiskuntien rakenteelliset erot pienenivät, puolueet lähtivätkin eri suuntiin, Kokoomus ”vasemmalle”, Ruotsin oikeisto ”oikealle”.

Jonkintasoisena ongelmana voidaan pitää sitä, onko alussa tehty rajausta viety paikoin liiankin pitkälle. Viitataan jo mainitsemaani puuttuvaan kysymykseen: ”Mikä asema hyvinvointivaltiopoliittikalla oli Kokoomuksen politiikan yleisessä kentässä?” Toisin sanoen: Kuinka tärkeäksi asia koettiin muiden asioiden, kuten hallitus-, ulko- ja Kekkos-politiikan

kentässä? Oliko Kekkos-kriittisyys osa hyvinvointivaltion kritisoimista vai viimeksi mainittu osa Kekkos-kriittisyyttä? Kuinka paljon Kekkos-oppositiot, arvokonservatismi ja talousoikeistolaisuus menivät yksin? Oliko näillä jokin yleinen ryhmäkoheesio vai liikuttiinko asioiden mukana? Eikö esimerkiksi Junnilan suhtautuminen vuoden 1960 hallitusratkaisuun viittaa siihen, että ei-talouspoliittiset motivaatiot olivat usein ratkaisevia? Kaipa tuolloin suunnitellun porvarihallituksen tarjoama EFTA-kytkentä olisi Junnilankin mielestä ollut talouden ja länsisuhteiden kannalta suotava, ja silti hän vastusti kyseisen hallituksen muodostamista lähinnä Kekkoseen liittyvien näkökohtien vuoksi.

Smolanderin valitsema tutkimusote on jo aikajakson pituudesta johtuen suhteellisen yleinen, ja hän tarkastelee mentaliteetin muutosta. Toisaalta sosiaalisen lainsäädäntöprosessin kuvaaminen tuntuu menevän välillä hyvinkin spesifoiduksi. Tekstiin olisi ollut mahdollista saada lisää "elämää" ja fraktioiden voimasuhteita olisi voinut kartoittaa tarkemmin esittelemällä laajemmin esimerkiksi 1960-luvun eduskuntaryhmän papereita. Vaikka niissä säilyneet puheenvuorot ovat yleensä lyhyitä, sisäpiirin tuokiokuva kertoo usein enemmän perimmäisistä mielialoista ja motiiveista kuin julkisuuteen suunniteltu kirjallinen tuote.

Tällä kaikella en tarkoita, että tekijän olisi pitänyt kirjoittaa Kokoomuksen historia kokonaisuudessaan tai alustaa esimerkiksi yöpakkashallitukseen johtanut kehitys osana

Suomen poliittista historiaa – mutta hieman enemmän olisi kaivannut näkymiä siitä, miltä sellaiset tapahtumat Kokoomuksesta katsoen näyttivät. Samaa hengenvetoon on toki lisättävä, ettei tekijä ole näitä näkökohtia kokonaan unohtanut, niitä olisi voinut olla hieman lisää.

Sisällön yksityiskohdista ei ole syytä tässä mainita kovin paljoa. Työ on ollut niin tunnollista ja tarkkaa, että ainoa huomaamani suoranainen asiavirhe liittyi sivuasiaan – Arvo Korsimo mainitaan Keskustapuolueen entiseksi puoluesihteeriksi. Muutoin voidaan todeta, että johdannon antama kuva Kokoomuksen varhaishistoriasta voisi paikotellen olla tarkempi jo olemassa olevan tutkimustiedon pohjalta (etenkin sivut 18 ja 19), ja johdannon ansiokas aatehistoriallinen analyysi olisi tullut vielä ansiokkaammaksi, jos myös kristillisdemokratia olisi analysoitu samaan tapaan kuin konservatismi ja liberalismi. Kokoomuksen vertailua Kansanpuolueeseen olisi voinut lisätä, kilpailivathan molemmat nousevan keskiluokan äänistä; Juha Rihtniemi viittasi eräässä 1950-luvun puoluekokouksessa jopa "kansanpuoluepsykoosiin". Keskiluokan määritelmä on teoksessa välillä hiukan hämähä; joskus Kokoomus on perinteinen keskiluokan puolue, joskus laajentumassa keskiluokkaan. Tekijä viitannee erilaisiin yhteiskuntapiireihin, niin sanottuun vanhaan ja uuteen keskiluokkaan, mutta eritellyt olisi voinut olla selvempi.

Kysyä voi myös, onko syytä korostaa Kokoomuksen pyrkimystä porvariyhteistyöhön ja

porvarilliseen hegemoniaan 1950–60-lukujen vaihteessa niin paljon kuin kirjoittaja tekee (s. 160), kun ajankohtaisista oli aseveliyhteistyö ja Hunka-liitto. Kekkonen ja Hetemäen porvarillinen hallitushankkeen hylättiin, kun haluttiin turvata SDP-yhteistyö, ja liekö sosiaalidemokraatteja koskaan kehuttu niin paljon suomalaisen oikeiston piirissä kuin Kokoomuksen vuoden 1961 puoluekokouksessa. Myös käsite Kokoomuksen "ottopoikaministereistä" Karjalaisen hallituksessa on ongelmallinen termin yleiseen käyttöön nähden (s. 163).

Pääkohdiltaan Smolanderin teos on kuitenkin poliittisen historian tutkimusalojen laajennusta parhaimmillaan. Se avaa uusia laturia sekä suomalaisen oikeiston että hyvinvointivaltion tutkimukseen ja muodostuu varmasti molemmissa alan tutkijoiden yhdeksi perusteokseksi. Teos osoittaa kiistatonta tutkijan innovatiivista kykyä, johon kuuluu paitsi hyvien kysymysten esittäminen, myös niiden keinojen löytäminen, joilla näihin kysymyksiin vastataan. Smolander on onnistunut yhdistämään niin sanotun perinteisen poliittisen historian parhaat puolet uudenlaisten näkökulmien tarjoamiin avauksiin. Toivottavasti tämä avaa myös niitä silmiä, joille termi "perinteinen poliittinen historia" merkitsee yhä jotain mystistä tuulimyllyä kuningaiden ja sotapäälliköiden historiasta, jota tutkitaan vain leimattujen ja notaarin vahvistamien dokumenttien kautta, tai myyttiä puoluetutkimuksen kaavamaisuudesta. Ainakaan Smolanderin kirja ei nimittäin

sellaiseen käsitykseen sovi; se kuuluu jokseenkin kaikissa suhteissa suomalaisen puolue-tutkimuksen parhaimmiston.

Vesa Vares

Mihin unkarilaiset tarvitsevat vuoden 1956 vallankumousta?

Heino Nyssösen: The Presence of the Past in Politics. '1956' after 1956 in Hungary. University of Jyväskylä, SoPhi, Jyväskylä 1999. 305 sivua.

■ Suurten murrosten, sotien ja vallankumousten jälkeen syntyy tarpeita vallitsevien historiantulkintojen muuttamiseen ja uudelleentulkintaan. Näin kävi myös vuoden 1989 vallankumousten jälkeen entisissä kansandemokratioissa. Kommunististen diktatuurien luhistuessa myös niiden historiamonopoli murtui. Marxismi-leninismiin perustuneiden 'ainoiden oikeiden totuuksien' kumoamisesta ja länsimaisen historiantutkimuksen menetelmiin nojautuvasta uuden historian kirjoittamisesta tuli tärkeä osa sitä transitioprosessia,

jonka päämääränä oli demokraattisten arvojen juurruttaminen postkommunistisiin yhteiskuntiin.

Heino Nyssösen tutkimuskohteena on Unkarin vuoden 1956 tapahtumia koskevien tulkintojen poliittinen käyttö – 'menneisyyden läsnäolo politiikassa' – Janos Kádárin yli kolme vuosikymmentä kestäneellä valtakaudella 1956–1988 ja sen jälkeen tapahtuneessa vallankumouksessa. Tarkastelu ulottuu vuoden 1994 loppuun. Haastavampaa aihetta olisi vaikea kuvitella; sellainen voisi olla vain historiapolitiikan genren äiti ja ehdoton klassikko, 'Holocaust'. Jatkuvasti uusiksi kysymyksiksi laajentuva ja uusiin historiapolitiisiin tilanteisiin kytkeytyvä ja niissä argumenttina käytettävä Holocaust-debatti on puolen vuosisadan kuluessa saanut jatkuvasti lisää vuosirenkaita kuin kasvava puu.

Saksalaisessa keskustelussa kolmannen valtakunnan juutalaisvainoista on problematiikkaa hahmotettu käsitteellä 'Vergangenheitsbewältigung', joka tarkoittaa yritystä tulla toimeen vaikean menneisyyden kanssa. Kuta kipeämpi ja kiistanalaisempi menneisyys on sitä vaikeampaa on sen 'historiallistaminen' (Historisierung) eli sitä 'vastahakoisemmin' se muuttuu 'normaaliksi historiaksi', joka ei enää ole sillä tavoin aktiivisesti läsnä nykyisyydessä, että sitä voitaisiin käyttää vallan välineenä.

Saksan asemasta historiapolitiisista kysymyksistä kiinnostuneen keskustelun ja tutkimuksen edelläkävijänä todistavat myös terminologiset vaikeudet. Niihin Nyssösenkin on

törmännyt, sillä hänen on ollut käytettävä monia sellaisia saksan kielestä peräisin olevia käsitteitä, joilla ei ole vakiintunutta englanninkielistä vastinetta. Yhtä vaikeaa niitä on kääntää myös suomeksi, mutta se on tässä yhteydessä enemmänkin arvostelijan kuin Nyssösen ongelma.

Syksyn 1989 itäeurooppalaisten vallankumousten ehkäpä pätevin silminnäkijätodistaja, englantilainen journalisti ja historioitsija, Timothy Garton Ash, on taannoin selvittellyt terminologisia vaikeuksia. Jos esimerkiksi *Geschichtspolitik* käännetään sanoilla 'history politics', ei ole lainkaan itseltään selvää, että englanninkielinen kuulija ymmärtää sen siinä merkityksessä, jossa termiä käytetään saksan kielessä. Mitä kaksi nälkävuoden mittaista saksankielistä sanaa, *Vergangenheitsbewältigung* ja *Geschichtsaufarbeitung*, voisivat tarkoittaa? Ash ehdottaa sellaisia vastineita kuin 'treating', 'working over', 'confronting', 'coping', 'dealing', 'coming to terms' tai jopa 'overcoming' (with) *the Past* (kurs. S. H.).

Menneisyyden läsnäolon tutkimuksessa ei ole kyse vain historiantulkintoista, joita historiografia perinteisesti tutkii, vaan paljon syvemmin menneisyyden kaikinpuolisesta vaikutuksesta nykyajassa. Voidaan puhua laajassa merkityksessä historiakulttuurista, joka käsittää kaikki mahdolliset foorumit, keinot ja tavat, joiden kautta nykyajassa elävät ihmiset voivat kohdata menneisyyden ja tehdä tiliä sen kanssa. Historiankirjoitus on tietenkin yksi tärkeimmistä menneisyyden kohtaamisen